

Vrednote in etična vzgoja

✍ Vojko Strahovnik

Projekt ETHIKA: Etika in vrednote v šolah in vrtcih* je mednarodni projekt v okviru programa Erasmus+, katerega cilji so razvijati in spodbujati inovativne prakse v šolskem izobraževanju na področju etike, vrednot in kritičnega mišljenja, razvoj učnih gradiv in metod za to področje ter s tem tudi povečanje priložnosti za izobraževanje in usposabljanje učiteljev in vzgojiteljev ter na koncu povečanje ozaveščenosti na ravni šolskih in vzgojnih politik o pomenu etike in vrednot ter večji vnos teh vsebin v izobraževalne poti učiteljev in vzgojiteljev. V letošnjem letu bomo sodelavci projekta v reviji Vzgoja predstavili štiri vsebinske sklope s tega področja, ki smo jih razdelili glede na teme ter starost in razvoj otrok. V tej številki tako predstavljamo nekaj metodoloških pristopov k vzgoji za etiko in vrednote ter primere za starostno obdobje od 9 do 11 let.

Kaj je vzgoja za etiko in vrednote?

Izraz vzgoja za etiko in vrednote (VEV) se nanaša na vse vidike vzgoje in izobraževanja, ki se implicitno ali eksplicitno nanašajo na etične razsežnosti življenja in so takšni, da se lahko oblikujejo, usmerjajo in spremljajo

z ustreznimi vzgojno-izobraževalnimi pristopi in orodji. Med glavnimi cilji VEV so: spodbuditi etično refleksijo, razviti moralno zavedanje, odgovornost in sočutje pri otrocih, otrokom zagotoviti vpogled v pomembna etična načela in vrednote ter jih opremiti s sposobnostmi kritičnega mišljenja, vrednotenja, refleksije, odkrivanja, razumevanja in sprejemanja odločitev. Gre torej tako za oblikovanje podlage za sprejemanje odgovornih moralnih sodb kot tudi za razvijanje pristopov za na vrednotah utemeljeno šolsko okolje ter s tem etične skupnosti. Končni cilj

Več o projektu: <http://www.ethics-education.eu/home/index.htm>

je tako kultiviranje kritičnih in odgovornih posameznikov, tako na ravni lokalnih skupnosti kot tudi globalne družbe z nalogo, da prispevajo k skupnemu dobru. Vse te dejavnosti otrokom omogočajo, da premagajo predsodke, zmanjšajo diskriminacijo in druge neetične prakse in stališča. VEV usmerja otroke k iskanju smisla, zavezanosti temeljnim vrednotam ter graditvi spoštljivih odnosov do drugih, posebej pa tudi k temu, da svoja prepričanja, stališča in vrednote živijo v praksi. Kot taka VEV ne more biti omejena zgolj na en šolski predmet ali sklop predmetov, saj vseobsegajoča

Foto: Matjaž Pezdir

narava etične refleksije in ozaveščanja terja medpredmetni, integrativni in celostni pristop. "Še en način gledanja na vzgojo za etiko, ki je priljubljen predvsem med tradicionalnimi filozofi, je ta, ki jo vidi kot priložnost za učenje o filozofskih teorijah etike. V skladu s tem pristopom učence poučuje eno ali več etičnih teorij (običajno utilitarizem, kantovsko deontologijo, etiko skrbi) in nato tudi uporabo teh teorij za razreševanje ali vsaj osvetljevanje etičnih dilem. Med filozofi, ki se ukvarjajo s področjem vzgoje, pa je vendarle splošno sprejeto, da je tak pristop preko aplikacije moralnih teorij precej problematičen." (Warnick in Silverman, 2011: 274). VEV je potrebno obravnavati v širšem smislu: "Eden izmed namenov moralne vzgoje je pomagati, da otroci postanejo krepki, pošteni, odgovorni in sočutni. Drug namen pa je, da postanejo učenci obveščeni in odzivni za pomembna in težavna moralna vprašanja. Oba namena pa sta del še večje slike – osmišljanja življenja. Glede na večino pogledov moralnost ni nekaj poljubnega, ne gre za osebne izbire in subjektivne vrednote. Moralnost je globoko potopljena v tradicije, v poglede na naravo človeka in svetovne nazore." (Nord in Haynes, 2015)

Nekaj metodoloških pristopov

V nadaljevanju predstavljamo dva metodološka pristopa, ki sta neposredno vezana na vzgojo za vrednote, in sicer Proces razjasnjevanja vrednot in Kvadrat vrednot in razvoja.

Proces razjasnjevanja vrednot

Pristop, ki sledi procesu razjasnjevanja vrednot, je leta 1970 prvi razvil Sidney B. Simon s sodelavci na Univerzi v Massachusettsu v ZDA. Cilj tega metodološkega modela ni v tem, da bi se otroci 'naučili' izbranih vrednot, ampak gre za ozaveščanje otrokovih vrednot kot del njihove lastne osebnosti v primerjavi oz. v odnosu do vrednot njihovih prijateljev, odraslih, različnih družbenih skupin in celo drugih družb iz drugih zgodovinskih

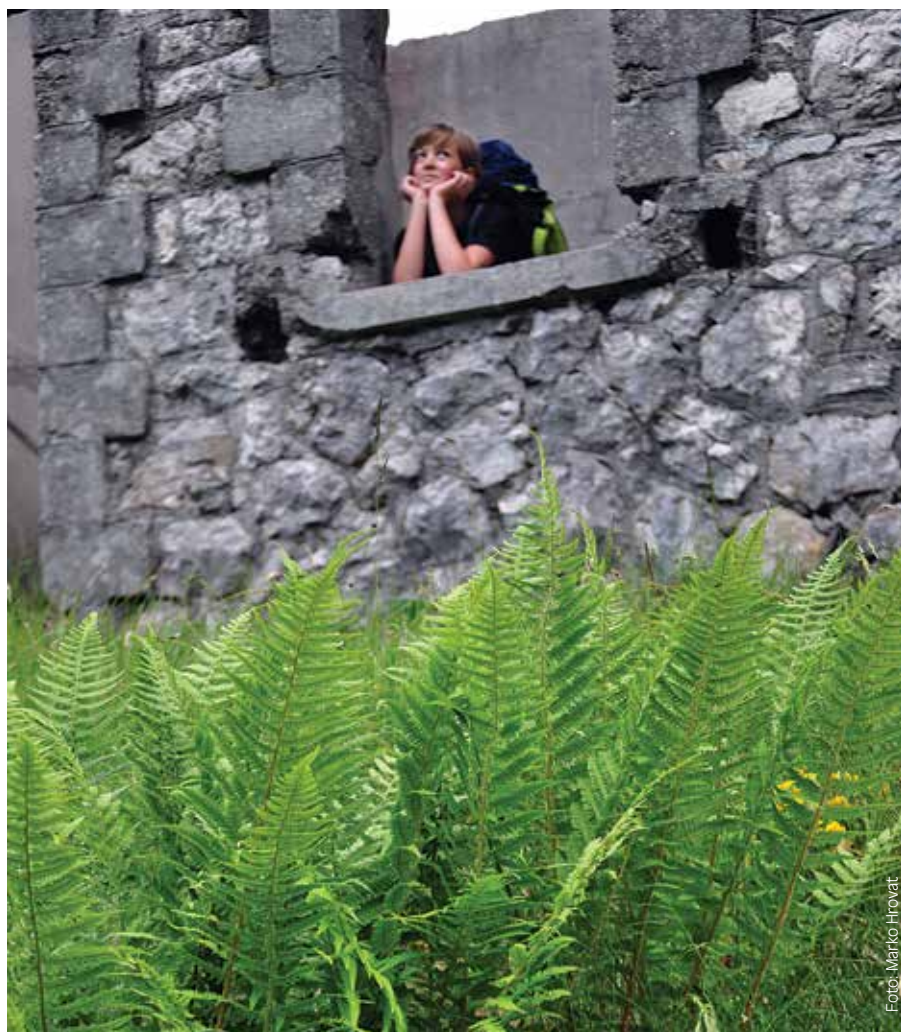
obdobjih. Mišljeno je, da s pomočjo takšne primerjave otroci razmišljajo o svojih vrednotah in morda spremenijo tiste, ki so slabo utemeljene, ter okrepijo tiste, ki se kot pomembne razkrijejo glede na primerjavo. Ta model uporabljajo v šolah in vrtcih v ZDA, Nemčiji ter tudi v nekaterih drugih državah.

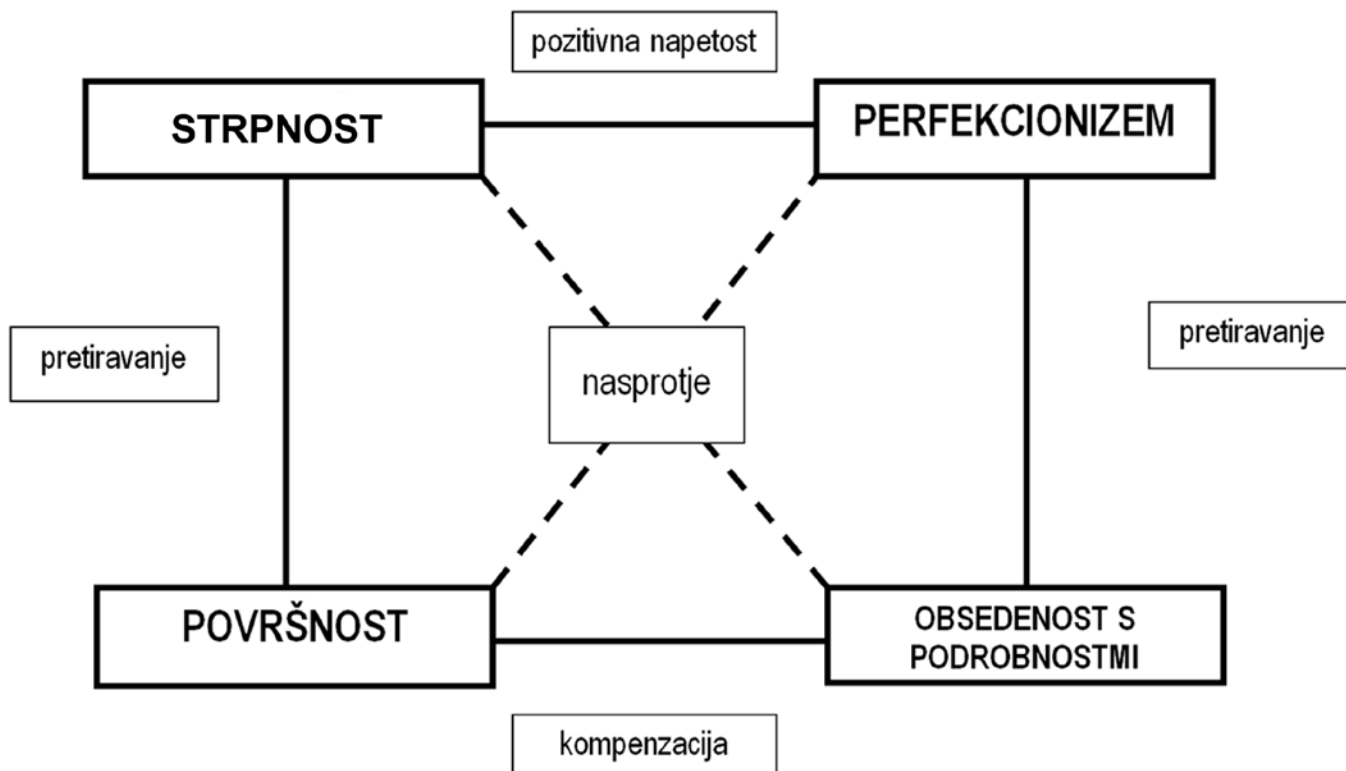
Pristop sestoji iz naslednjih sedmih korakov (Raths, Harmin in Simon, 1978):

1. Razmislek in vrednotenje: otroci si morajo najprej ozavestiti, katera prepričanja in ravnanja razumejo kot vredna.
2. Javno potrjevanje: otroke pozovemo, da navedejo svoja vrednostna stališča, bodisi v obliki razprave, pisnih izdelkov ali njihovih osebnih dnevnikov.
3. Izbira med alternativami: prepričanja in vrednote soočimo ob izbrani dilemi. Učitelj oz. vzgojitelj predstavi

čim več informacij in izpostavi zorne kote. Ta del je tesno povezan tudi z večinami sprejemanja odločitev.

4. Izbira glede na presojo posledic: otroci v tem koraku razmislijo in izberejo svoja premišljena stališča na podlagi vseh izpostavljenih informacij, ne pa npr. na podlagi dogmatično sprejetih absolutnih vrednot.
5. Prosta izbira: v tem procesu je zelo pomembno občutje zadovoljstva in izpolnjenosti v povezavi z 'izbiro' vrednot. Poskusimo se izogniti temu, da otroci drug drugega obsojajo glede posameznih izbir.
6. Delovanje: otroke povabimo, da delujejo na podlagi svojih prepričanj ter opazujejo, kakšne posledice to prinaša.
7. Delovanje, ki potrjuje vzorec, je konsistentno in ponavljajoče: otroci sprejemajo svoje odločitve in konsistentno ravnajo v skladu s svojimi vrednotami.

Model se lahko uporablja za vse starosti, od vrtca do odraslih, moramo pa obravnavane teme in dileme izbrati v skladu z znanjem in potrebami določene starostne skupine. Glavni cilj je, da razmislimo o svojih vrednotah in s tem razvijamo moralno občutljivost. Poleg tega nas tak proces motivira, da najdemo dobro utemeljene argumente in razloge, namesto da bi slepo sledili bodisi ideologiji bodisi avtoriteti druge osebe. Prav tako nam to pomaga, da sprejemamo razumne odločitve. Ta model se lahko uporablja za zelo raznolike teme, z njim pa lahko preverjamo tudi vrednost posameznih odločitev. Uporabimo ga lahko tudi za sprejemanje skupinskih odločitev, npr. ko se razred ali šola odloči, da bo zbirala in darovala denar pomoči potrebnim.

Primer:

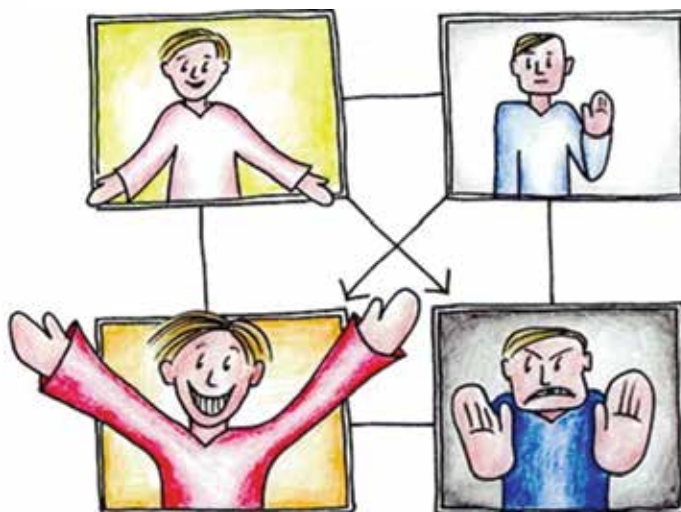
Ta model lahko uporabimo tudi za odrasle, in sicer tukaj predstavljamo uvedbo t. i. jutranjega rituala, ki so ga uvedli nekateri učitelji na OŠ Heiligenkreuz na avstrijskem Štajerskem. Primer prikazuje proces odločanja ekipe učiteljev, ki sledi zgoraj opisanemu modelu. Učitelji so tako sledili naslednjim korakom:

1. učitelji so najprej navedli, kaj je za njih pomembno, preden v razredu pričnejo s poukom, ter kje se pojavljajo največje težave;
2. skupaj so oblikovali pester nabor stališč ter možnih rešitev; vsaka je bila temeljito premišljena;
3. učitelji so razpravljali o možnih rešitvah ter tehtali prednosti in pomanjkljivosti;
4. prav tako so razmislili o posledicah posamezne odločitve;
5. prosto in brez zunanjih pritiskov so se odločili za uvedbo jutranjega rituala kot del začetka pouka ter del ekipe zadolžili, da bolj temeljito razvije idejo ter pripravi vse potrebno za izvedbo. Ekipe je razvila letni 'šolski koledar', v katerega so bili zaporedno vpisani vsakodnevni jutranji rituali, ki so sledili izbranim etičnim tematikam;
6. učitelji so nato sprejeto odločitev vpeljali v svoje delo in pričeli opazovati spremembe;
7. ta ritual so dnevno in tedensko ponavljali, pri čemer so se deloma vsebine in pristopi tudi spreminjali, bistveno pa je bilo ravno ponavljanje, ker to ustvarja stalen vzorec.

Jutranji ritual vključuje tudi gibanje ter je usmerjen v to, da učenci dobijo občutek ozaveščenosti samih sebe (za svoje telo v prostoru) ter drugih, ki so ob njih (odnos do drugih).

Kvadrat vrednot in razvoja

Aristotel je krepost razumel kot 'srednjo mero', kot zlato sredino med 'preveč' in 'premalo'. Helwig (1968) je to izhodiščno idejo razvil ter jo povezal z vrednotami. Predpostavka kvadrata vrednot in razvoja je namreč naslednja: vsaka vrednota (vrлина, vodilo, osebnostna lastnost) lahko svoj polni potencial razvije le v odnosu do njenega nasprotja. Brez takšnega ravnovesja vrednota bodisi izgublja svoj pomen ali pa preide v pretiravanje. Na primer, perfekcionizem je v določenem nasprotju s strpnostjo (glede napak), skupaj pa ustvarjata ravnovesje, ki preprečuje, da bi zdrsnili bodisi v površnost bodisi v obsedenost s podrobnostmi ter iskanjem napak v vsem. Možnost za pozitiven razvoj je na diagonalnih relacijah: obsedenost s podrobnostmi ter iskanjem napak – strpnost (glede napak) in površnost – perfekcionizem (glej sliko na str. 27).

Kvadrat vrednot in razvoja lahko uporabimo glede različnih stopenj moralnega razvoja, posebej ko želimo vrednote in osebna merila postaviti v dinamično ravnotežje. S to metodo lahko tudi razkrivamo vrednote, ki delujejo iz ozadja. Metoda je zelo primerna za skupinsko delo oz. delo s celim razredom. Helwigov model je v pomoč tudi pri videnju 'druge strani kovanca', ko se lahko 'postavimo v čevlje drugega', ali pa preko vidika pretiravanja ozavestimo lastne vrednote. Pomaga nam razviti nov pogled ter novo razumevanje vrednot, ki prej ni bilo odprto. Je tudi dobra osnova za analizo in razreševanje konfliktnih situacij, ko npr. ena stran obtožuje drugo, da pretirava, saj nam omogoča konstruktiven in kritičen pogovor (Schulz von Thun, 1990).

Primer:

Pri uporabi te metode lahko pričnemo s štirimi kvadranti, v katere zapišemo nasprotujoče si in nasprotno vrednote. Otroke razdelimo v skupine, vsaka izmed teh skupin prične z drugo začetno vrednoto. Sprva morajo ugotoviti odnos med samimi vrednotami, kasneje pa pričnemo z razpravo med skupinami ter njihovimi pogledi.

Ena možnost za uporabo kvadrata vrednot in razvoja je ta, da z otroki pričnemo s pogovorom o konfliktni situaciji v razredu ter poskusimo ugotoviti, katere vrednote so v ozadju tega konflikta, katera so njihova nasprotja,

ki so konflikt ustvarila, ter s kakšne perspektive lahko na novo pogledamo na konflikt. Glede na zgornjo shemo se na primer lahko pri skupinskem delu pojavi konflikt, ko se otroci ne morejo sporazumeti, ali bi nalogo končali čim bolj hitro ali pa se bolj posvetili vsem podrobnostim. S kvadratom lahko ponazorimo in se pogovorimo o različnih vidikih takšne situacije in poskusimo uravnotežiti obe vpleteni vrednosti ter opozorimo, kaj slabega prinaša pretiravanje v kateri koli smeri.

Etična vzgoja v vrtcu

Posebej za vzgojiteljice in vzgojitelje v vrtcih bo zanimiv projekt Etične vrednote za predšolske otroke. Cilji projekta so izvesti raziskavo etičnih vprašanj v predšolski vzgoji, poskrbeti za priročnik s predšolskimi dejavnostmi, ki lahko otroke seznanijo z vrednotami, in organizirati izobraževanje/usposabljanje za učitelje oziroma starše. Raziskava bo vključevala dva dela. Prvi zajema kritičen pregled literature o etičnih vprašanjih v predšolski vzgoji, primerjalno analizo več učnih načrtov za vrtece in učnih načrtov za vzgojitelje. Empirični del vsebuje raziskavo moralnih vrednot med predšolskimi otroci ter raziskavo med učitelji in starši o načinih, na katere poskušajo seznaniti otroke z osnovnimi načeli etike, kot so poštenost, odkritost, sočustvovanje, resni-

coljubnost, odgovornost, hvaležnost, potrpežljivost itd. Projekt izvajajo tri organizacije, ki uporabljajo različne učne načrte za predšolsko vzgojo, vendar vse pogrešajo več etičnih dimenzij; to so vrtec Mala Akademija, Angelin vrtec in turški vrtec Gulden Ve Ömer Ünlükahraman Anaokulu. Več si lahko preberete na: <http://vrtec.leila.si/erasmus/> ■

Literatura

Helwig, Paul (1968): *Charakterologie*. Freiburg: Herder.

Nord, Warren A.; Charles C. Haynes; Charles C. (2015): *Moral Education* (9. poglavje knjige *Taking Religion Seriously Across the Curriculum*). Pridobljeno 20. 3. 2015 s <http://www.ascd.org/publications/books/198190/chapters/Moral-Education.aspx>.

Raths, Louis E.; Harmin, Merrill; Simon, Sidney B. (1978): *Values and Teaching* (2nd ed.). Columbus: Charles E. Merrill.

Schulz von Thun, Friedemann (1990): *Miteinander reden: Stile, Werte und Persönlichkeitsentwicklung*. Hamburg: Rowohlt.

Warnick, Bryan R.; Silverman, Sarah K. (2011): A Framework for Professional Ethics Courses in Teacher Education. *Journal of Teacher Education* 62: 273–285.

* Projekt je financiran s strani Evropske unije in slovenske nacionalne agencije za program Erasmus+. Vsebina prispevka je izključna odgovornost avtorjev in tako v nobenem primeru ne predstavlja odgovornosti Evropske unije in slovenske nacionalne agencije za program Erasmus+.

